

Křížové kameny a kamenné kříže okresu Brno-venkov

Společnost přátel památných kamenů
www.pamatnekameny.euweb.cz

část VIII. **POHŘEŠOVANÉ a ZANIKLÉ kameny**

vizualizace kreseb křížových kamenů
dle Aloise Franze a Františka Přikryla

Text a grafika
Milan Šimek
(©DamMil)

I. Obecný úvod

Pojem drobných kamenných památek je poměrně široký a lze jej rozdělit podle různých hledisek. Navrhne zde členění, které přihlíží k původnímu významu a funkci, přičemž nebudeme zastírat, že jde o členění z mnoha ohledů nedokonalé. Rozdíly mezi pojmy se mohou u konkrétních případů stírat, objekt mohl plnit více různých funkcí nebo jej prostě nelze jednoduše zaškatulkovat.

Samotnou drobnou kamennou památkou přitom myslíme výrobek z kamene nebo několika kamenů sesazených dohromady, který není sám o sobě stavbou – tedy výsledek práce kameníka nebo kamenosochaře, nikoliv výtvar stavebníka, sestávající z většího množství kamenů.

Jedna z mnoha variant jak drobné kamenné památky rozdělit může být následovná:

1. **Pamětní kameny.** Zřejmě nejčastější, jak v historii, tak v současnosti. Jde o tradiční potřebu člověka zaznamenat pro budoucnost zásadní děje života jednotlivců i společnosti. Pamětní kameny byly a jsou osazovány na paměť radostných událostí i tragédií. Že jde o záležitost živou, dokládají ty stovky pomníčků a křížů kolem našich silnic a dálnic. Za pamětní kameny lze považovat vlastně všechny významové typy, včetně náhrobních kamenů nebo tzv. smírčích kamenů (vzhledem k zaměření soupisu se ovšem těmito budeme přece jen zabývat zvlášť), a to napříč historií. Jde o značnou část středověkých a raně novověkých kamenných památek a prakticky všechny takové, zřízené po roce 1800.
2. **Smírčí kameny a kříže.** Středověké a raně novověké právo, převzaté v našich zemích z právních kodexů německých měst (v Čechách se uplatnilo zejména tzv. magdeburské městské právo) umožňovalo akt, který bychom dnes nazvali mimosoudní vyrovnání. Smírčí smlouva měla jednak zastavit starou tradici krevní msty, jednak umožnit, aby se oběti zločinu (lépe řečeno pozůstalí) domohli jakéhosi odškodnění. Smlouva, sepsaná za přítomnosti ručitelů (nazývaných asi správněji „rukojmí“) stanovila jednak odškodné, jednak různé další povinnosti: poplatky vrchnosti, církvi atd. Součástí pokání pachatele mohla být i povinnost vytesat z kamene kříž nebo křížový kámen a osadit jen do místa, kde byl zločin spáchán. Na paměť budoucím generacím i jako akt smíření se s Bohem. Šlo samozřejmě jen o případy, kdy byl pachatel mordu znám, kál se ze svého činu a byl ochoten k obětem. V opačném případě zřejmě nastoupilo právo hrdelní, které už žádné mimosoudní vyrovnání nepřipouštělo... Existence smírčích smluv zaniká s počátkem 17.století de iure, de facto zřejmě místy do jisté míry přetrvává přes rozháranou dobu třicetileté války. První náznaky upouštění od kodexů městských práv přicházejí už s tzv. Koldínovými zákony ke konci 16.století, nicméně až zavedení Obnoveného zřízení zemského (1628 až 1629) a jeho ještě mnohem pozdější vymáhání éru smírčích smluv definitivně ukončilo. Skutečnost, že pojmem „smírčí kámen“ nazýváme často i objekt mnohem mladšího data, je způsobena spíše poněkud umělým rozdělením pro potřeby historiografické. V zásadě platí psané nepsané pravidlo, že za smírčí kámen je považována památka typu kamenného kříže nebo křížového kamene, postavená do roku 1800. Vše pozdější je již chápáno jako pamětní kámen. Z důvodů výše popsaných se v tomto soupise budeme raději držet již zmíněných pojmů křížový kámen a kamenný kříž, bez ohledu na dobu vzniku. Pokud půjde o smírčí kámen, bude toto zmíněno v textu ke konkrétnímu kameni.
3. **Sakrální památky.** Snad netřeba příliš popisovat. Kříže a Boží muka, sochy světců, mariánské a morové sloupy a podobně.
4. **Hraniční kameny**
5. **Stavební prvky a reliéfy.** Kamenná ostění portálů, oken a dveří, kamenné votivní nápisy, erby, ozdobné reliéfy...
6. **Výrobně funkční kamenné památky.** Mlýnské kameny, smolné pece, pranýře atd.
7. **Dopravní značení, výstražné kameny.** Sem patří milníky, rozcestníky, brzdové kameny, mýtné kameny apod.

V okrese Brno-venkov a Brno je na naše poměry poměrně hojný počet dochovaných kamenných památek typu křížových kamenů (v menší míře kamenných křížů), přestože tyto počty samozřejmě nedosahují bohatosti západních Čech nebo Vysočiny. Z toho důvodu jsem si dovolil rozdělit region na menší a přehlednější části, a to podle klíče současných tzv. pověřených obcí (jejichž okrsky do jisté míry kopírují historické soudní okresy):

1. Ivančice
2. Kuřim
3. Pohořelice
4. Rosice
5. Šlapanice
6. Tišnov
7. Židlochovice
8. Pohřešované a zaniklé kameny okresu Brno venkov

Kromě vyjmenovaných k seznamu přistupuje ještě město Brno, které je ze správního hlediska samostatným okresem.

Databáze je organizována v samostatných dokumentech (listech, formulářích) ke každému z objektů. Pro účely tohoto soupisu byly jednotlivé listy památek spojeny do jednoho souboru příslušného vždy ke konkrétní části okresu (tedy Ivančicko, Kuřimsko, Pohořelicko atd.). Je možné, že v budoucnu může být zřízena i interaktivní webová databáze; v takovém případě pak formuláře jednotlivých kamenů budou vyvolávány ze seznamu odkazů.

Na začátku každého formuláře je jednoduchá tabulka se základními informacemi (KK = křížový kámen nebo kamenný kříž, H = hraniční kámen, P = pamětní kámen s významem „novodobý“). Čísla odpovídají celostátní evidenci spravované muzeem v Aši.

II. Popisná část: Pohřešované a zaniklé kameny okresu Brno-venkov

Od tohoto soupisu nelze očekávat, že je schopen skutečně kompletního výčtu všech ztracených, zničených, odcizených, zkrátka pohřešovaných kamenů okresu. Předpokládám, že o existenci významného počtu takových objektů ani nevíme. Zanikly již v dávné minulosti a žádné zprávy se o nich nedochovaly. Jediné s čím můžeme korektně pracovat, jsou seznamy evidovaných KK při Vlastivědném muzeu v Aši. Toto muzeum se jako jediné v České republice oficiálně předmětem zájmu zabývá. Soupis je dále doplněn o některá data z regionálních vlastivědných publikací a diplomových prací, na které jsem během přípravy narazil.

Pramenem původních informací o pohřešovaných kamenech v okrese Brno venkov je několik málo vlastivědných prací z přelomu 19. a 20. století, konkrétně publikace brněnského architekta, kunsthistorika a konzervátora vídeňského muzea Aloise Franze z let 1893 a 1899 a dále kněze a nadšeného „cyrilometodějského“ badatele Františka Příkrýla z roku 1907 (seznam těchto pramenů je uveden níže). Oba autoři doplnili svá díla o ilustrace; v prvním případě kresby, ve druhém jde o fotografie. Pokud to bylo možné, pokusil jsem se o grafické vizualizace kamenů na základě těchto výše zmíněných ilustrací. Bohužel se k několika objektům žádné kresby nebo staré fotografie nedochovaly (jde o případy u nichž informace pocházejí z jiných zdrojů). V takovém případě by jakýkoliv pokus o vizualizaci byl samozřejmě pouhou fabulací. Na těchto „prázdných“ stránkách bez příslušné vizualizace jsou jako příloha zobrazeny náhledy z díla Aloise Franze.

Lokality: (v závorce evidenční číslo databáze v Aši)

- Čebín (1289)
- Drásov(1718)
- Hlína (1290)
- Hluboké Dvory č. 1 (-)
- Hluboké Dvory č. 2 (-)
- Moravany (1291)
- Neslovice (1293)
- Ostopovice (1716)
- Padochov (1294)
- Popůvky (1946)
- Příbram (2264)
- Rajhradice (15044)
- Sivice (2572)
- Tišnov (1299)
- Zahrada (1353)

Zdroje:

1. www.smircikrize.euweb.cz
2. www.smircikrize.cz
3. Alois Franz: Alte Steinkreuze und Kreuzsteine in Mähren (in: Mittheilungen der K.K.Central-Comission zur Erfoschung und Erhaltung der Kunst-Historischen Denkmale, XIX. Jahrgang, Wien, 1893)
4. Alois Franz: Alte Steinkreuze und Kreuzsteine in Mähren (in: Mittheilungen der K.K.Central-Comission zur Erfoschung und Erhaltung der Kunst-Historischen Denkmale, XXV. Jahrgang, Wien, 1899) – doplněné vydání.
5. František Přikryl: Sv. Cyril a Metoděj ve vzpomínkách památek starožitných na Moravě, Týn u Lipníka nad Bečvou (1905)
6. František Přikryl: Sv. Cyril a Metod v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku, Týn u Lipníka nad Bečvou (1907).
7. Eva Nečasová: Křížové kameny a kamenné kříže okresu Blansko, 1999 (reedice 2015), vydalo Vlastivědné muzeum v Blansku (lokalita Hluboké Dvory)
8. Kateřina Baslerová: Epigrafické památky mikroregionu Rajhradsko, diplomová práce MU Brno, 2018 (lokalita Rajhradice)
9. Josef Střecha: Popůvky;vyd. OÚ v Popůvkách, 1991 (lokalita Popůvky).

Alois Franz

* 26.5.1843 Bučovice

† 8.10.1919 Brno

Brněnský architekt, kunsthistorik a konzervátor památek. Vystudoval Deutsche Technische Hochschule in Brünn. Patřil k významným nadregionálním teoretikům a historikům umění s akcentem na architekturu (vč. sakrální) a památkářům. Byl dopisujícím členem Centrální komise pro výzkum a zachování památek ve Vídni (K.&K.Central-Comission zur Erfoschung und Erhaltung der Kunst-Historischen Denkmale) a Moravské muzejní společnosti.

Výběr z díla:

- Die Denkmal-Frage in Brünn (eine studie), nakl. R.M.Röhler, 1883, Brno, 16stran; samostatná příloha časopisu Mähr. Gewerbeblatt Nr.6.
- Alte Steinkreuze und Kreuzsteine in Mähren (in: Mittheilungen der K.K.Central-Comission zur Erfoschung und Erhaltung der Kunst-Historischen Denkmale, XIX. Jahrgang, Wien, 1893).
- Kunstarchäologische Aufnahmen aus Mähren, nakl. R.Knauth, Brno, 1894; 212 stran, 100 vyobrazení
- Mittheilungen aus den Kunsthistorischen Sammlungen Franzens-Museums , Brno, 1899, 30stran.
- Alte Steinkreuze und Kreuzsteine in Mähren (in: Mittheilungen der K.K.Central-Comission zur Erfoschung und Erhaltung der Kunst-Historischen Denkmale, XXV. Jahrgang, Wien, 1899) – doplněné vydání..
- Mittheilungen aus den Kunsthistorischen Sammlungen Franzens-Museums (Alte Ofekacheln), Brno, 1903, 70 stran.

František Příkryl (Mons. ThDr)

6.9.1857 Vlčnov

4.12.1939 Drahotuše (část Hranic n Mor.)

Teolog, římskokatolický kněz, historik a spisovatel. Zabýval se etnografií (region Hostýnské Záhoří), prováděl archeologické průzkumy související s tzv. cyrilometodějskou tradicí (jejímž byl nadšeným propagátorem). Založil a vydával regionální vlastivědný časopis Záhorská kronika a přispíval do mnoha dalších publikací.

Dílo:

- Záhoráci na slavnosti a výstavě národopisné v Dřevohosticích dne 23. července 1893 (1893)
- Hora sv. Kliment u Osvětiman v pověstech lidu slováckého, Olomouc (1884)
- Sv. Kliment u Osvětiman, Brno (1890)
- Záhoří po stránce starožitnicko-historické (1891)
- Sv. Cyril a Metoděj ve vzpomínkách památek starožitných na Moravě, Týn u Lipníka nad Bečvou (1905)
- Sv. Cyril a Metod v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku, Týn u Lipníka nad Bečvou (1907)
- Zeměpisný zlomek o zemích Slovanů v IX. století v Mnichově, Týn u Lipníka nad Bečvou (1910)
- Denkmale der Heiligen Konstantin (Cyrill) und Method in Europa, Wien (1920)
- Velehradsko v pra- a předvěku, Drahotuše (1928)
- Památky sv. Cyrila a Metoda, Praha-Břevnov (1933)

©damilphoto

Čebín – evid.č. 1289

rozměry: 52/49/20

materiál: neznámý, snad pískovec drásovského typu

popisán: A.Franz, 1893 pod evid.č. 24

pohřešován: od roku 1988

ilustrace: Alois Franz, 1893

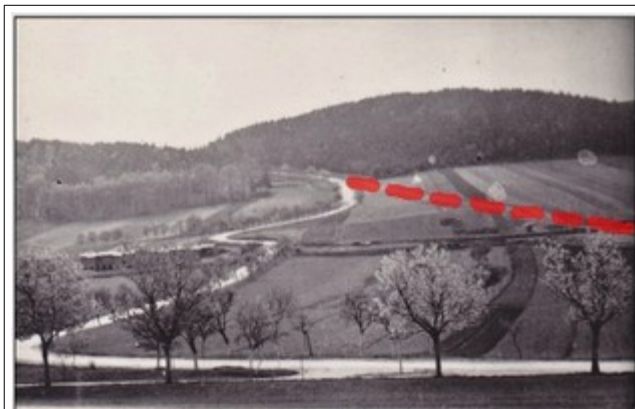
Umístění: Stával na náspu silnice z Čebína do Kuřimi. Tato poloha byla však druhotná, cca v rámci 70.-80.let.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Cebin.html

Popis: Obdélníkový, nahoře původně zaoblený plochý kámen s poškozeným pravým horním rohem. Stával u staré silnice z Čebína do Kuřimi (dnes neexistuje) po její levé straně. Při přestavbě cesty v roce 1966 (stavba silnice nové v přímé trase) byl údajně vyvrácen a pohozen do polí. Později byl díky úsilí několika nadšenců z Moravských Knínic vykopán a osazen v náspu současné silnice, roku 1988 pak zmizel, zřejmě ukraden. Možná na něj bylo nechtíc upozorněno článkem v závodním zpravodaji TOS Kuřim, v seriálu o smírčích kamenech od A. B. Krále, který měl vycházet právě v letech osmdesátých. Spíše však šlo o souhru náhod.

Na kameni byl pozitivní reliéf latinského kříže a přes něj po ploše kamene nápis, interpretovaný přibližně takto: „ZDE ODPOCIWA WACLAW (F)ARWICKE . HLEDTESS ABY SPASILA DVSSI EG(C)HO . LET MAGIC XXVII“ Pod pravým ramenem byly soukenické nůžky, pod levým snad pastýřská hůl nebo velký klíč.

Historie: A.Franz roku 1893 (Fig 24): „An der strasse von Czebin nach Gurein, an der Grabenböschung.“ Zmínka o kameni je v knize „Moravské Knínice – historie a současnost“, vydané v roce 2012. Citována je v Čebínském zpravodaji, roč.VI/číslo 9 ze září 2016: „...na pravé straně silnice KuřimTišnov na Kříbech stával smírčí kříž, při přestavbě nové silnice v roce 1966 byl vykopán a pohozen do polí... Zaslouhou Josefa Dvořáčka (č.p. 179), Jana Pleskače (č.p.48) a Josefa malého (č.p.45) byl obnoven. Bohužel v roce 1988 byl kámen ukraden...“

Původní silnice Čebín-Kuřim, ta současná je červeně

Trasa staré silnice na císařském otisku

©damilphoto

Drásov – evid.č. 1718

rozměry: 131/49/12

materiál: granit (dle Franze „šedomodrá žula“)

popsán: A.Franz, 1899 (evid.č. 106)

pohřešován od roku 1999

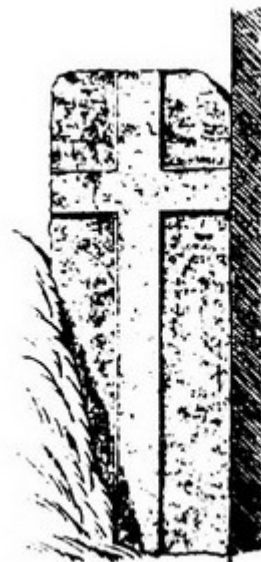

Fig. 100. Drasow (Haus Nr. 67).

ilustrace: Alois Franz, 1899

Umístění: stával na dvorku mezi zdí domu č.p. 67 a svahem(tarasem, podle Franze mělo jít původně snad o hnojiště). Dům se nachází u západního okraje dnešního náměstí.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Drasov.html

Popis: Vysoká, poměrně tenká granitová stéla s latinským křížem v pozitivním reliéfu. Alois Franz soudil, že stojí na svém původním místě, protože „není vsazen do zdi, pouze volně stojí u rohu domovní zdi.“

Poznámka:

Alois Franz se v souvislosti s Drásovem zmiňuje o třech tehdy známých křížových kamenech (kromě výše zmíněného jde o kameny s evidenčním číslem 1660 a 1659, které stojí dnes u kostela; viz příslušné formuláře soupisu Tišnovska). Krom těchto však vpisuje ještě poznámku o kameni čtvrtém, který byl „...podobný těmto třem a stál na volném poli, kde překážel v polních pracech. Byl proto před několika roky slavnostně pohřben v tom místě do země.“ [4]

Není jasné, zda by – teoreticky – mohlo jít o kámen č. 1786, jehož torzo je dnes zazděné v ohradní zdi místního hřbitova nebo jde o úplně neznámý kámen

©damilphoto

Hlína – evid.č. 1290

rozměry: 62/55/22

materiál: nejistý, snad hornina typu granitoid

popsán: A. Franz, 1893 (evid.č. 28)

pohřešován: po roce 1965

Fig. 28. Bei Hora.

ilustrace: Alois Franz, 1893

Umístění: Stál u okraje pole cca 15-20m od cesty z Hlíny k Dolním Kounicím, těsně za koncem obce. Dnes by šlo o okraj parcely číslo 585/4 kat.úz. Hlína.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Hlina.html

Památkový katalog NPÚ: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pametni-kamen-14730536>

Evidenční list NPÚ (původní): https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=906309

Popis: Plochá zaoblená deska s odlomenou pravou stranou. Byl na ní reliéf latinského kříže s břevny zakončenými jetelovými listy, vytvořený obrysovými rýhami. V horním levém kvadrantu jsou dvě vyryté litery, které jsou v současnosti interpretovány jako první půlka letopočtu „15--“, určující stáří kamene alespoň přibližně na 16.století. V původním evidenčním listu NPÚ je ovšem interpretace jiná: iniciály „I.J.“ (vzhledem k absenci písmena „J“ na většině nápisů z 15.-19.století, kde je nahrazováno dle situace písmenem „G“ nebo „I“ by se nápis dal číst maximálně ve tvaru „1.I.“, což nedává moc smysl; existence krátké příčné čáry, která obě litery uprostřed výšky kříží není vyložene rozhodující, může se vztahovat stejně k číslici nebo k písmenu „I“ v určitém vývojovém stadiu novogotického písma. Verze letopočtu je tedy asi pravděpodobnější).

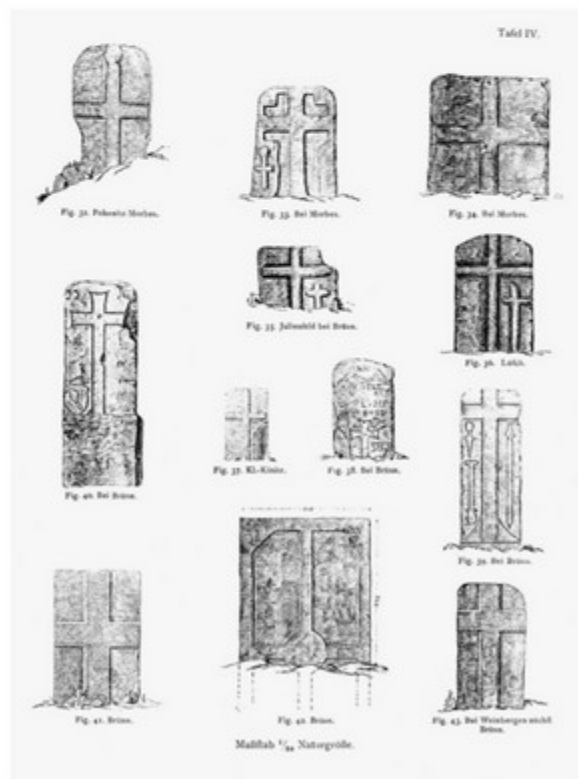
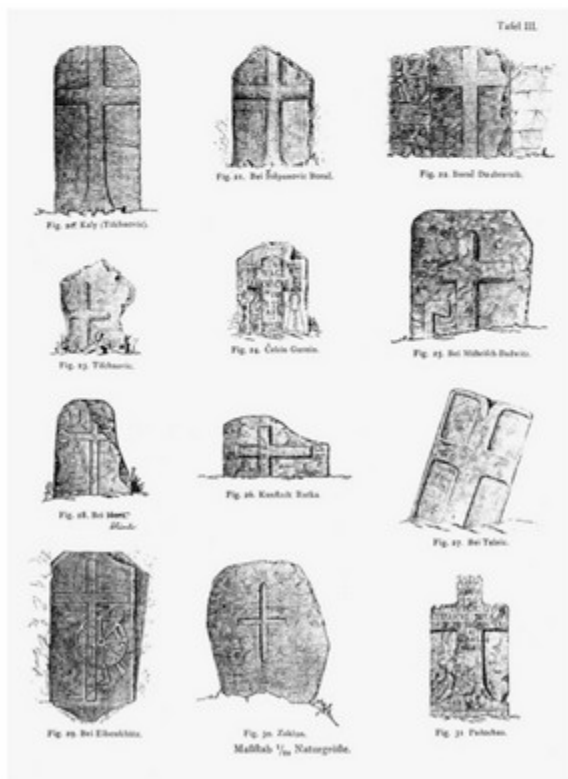
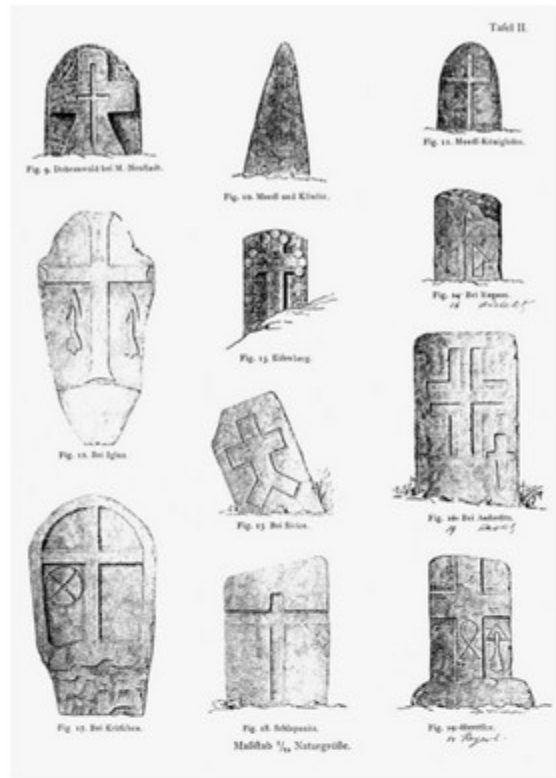
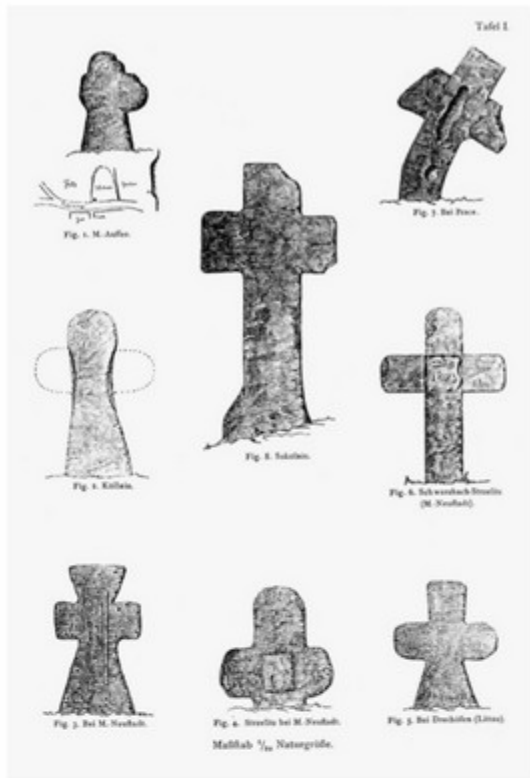
Kámen stál na okraji pole nejméně do roku 1965. Dne 9.června 1965 byl popsán a zaevidován pracovníci NPÚ in situ. Někdy po tomto datu byl ovšem za pomoci traktoru pracovníky místního JZD vytržen a pohozen do příkopu u silnice. Odtud neznámo kdy zmizel. Lze soudit, že byl zcizen a použit jako stavební kámen, možnost jeho zaorání se vzhledem k pozici v příkopu jeví jako méně pravděpodobná – ne ovšem zcela vyloučená.

V místních legendách byl kámen dáván do souvislosti s morovou ranou.

Poznámka: V Evidenci křížových kamenů a kamenných křížů, spravované muzeem v Aši, byl na katastru Hlíny evidován ještě další pohřešováný kámen, a to pod evid. číslem 1878. V tomto případě šlo o duplicitu, na www.krizovekameny.euweb.cz již tento kámen evidován není a v roce 2021 aktualizovaném soupise je duplicita přímo zmíněna: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Ev_As1.html.

Historie publikování: O kameni píše A.Franz roku 1893, zaznamenává jej pod evidenčním číslem 28. Citace: „An der Bezirkstrasse von Hora nach Kanitz in der Nahe von Hora mitten in einem Felde, 16 Schritte von der Strasse entfernt. Ist and der Rückseite bereits so sehr beschädigt dass sein Bestand nicht mehr von langen Dauer sein dürfte“

Dochovaly se černobílé fotografie neznámého autora, které jsou v současnosti ve vlastnictví archivu muzea v Aši.

Náhled (indexprint) vyobrazení ilustrací A. Franze v publikaci z roku 1893 [3]

Hluboké Dvory č. 1 (bez evidenčního čísla)

rozměry: 50/40/15

materiál: není znám

popsán: Eva Nečasová, 2014

pohřešován: po roce 1960

Umístění: na rozcestí polních cest, přibližně 350m jižně od zříceniny hrádku Trmačov.

Evidence: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Hluboke_Dvory.html

Popis: na kameni měl být reliéf kříže. Objekt je zmíněn v knize PhDr. Evy Nečasové [7]. Žádné ilustrace nebo fotografie se nepodařilo dohledat.

Hluboké Dvory č. 2 (bez evidenčního čísla)

rozměry: nejsou známy

materiál: není znám

popsán: Eva Nečasová, 2014

pohřešován: před rokem 1950

Umístění: na okraji lesa severně od obce

Evidence: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Hluboke_Dvory.html

Popis: na kameni byl vysekán kříž řeckého typu. Podle tradice měl připomínat smrt dělníky v nedalekém kamenolomu. Při scelování pozemků před rokem 1950 byl kámen údajně poškozen a odvezen neznámo kam. Obdobně jako u kamene číslo 1 nejsou známy fotografie nebo ilustrace.

©damilphoto

Moravany – evid.č. 1291

rozměry: 73/59/18

materiál: není znám

popsán: A. Franz, 1893 (evid.č.33)

pohřešován od: není známo

Ilustrace: Alois Franz, 1893 (upraveno)

Umístění: Stával u pěší cesty od Bohunic k Moravanům, snad někde v místě průmyslového areálu na plochém návrší.

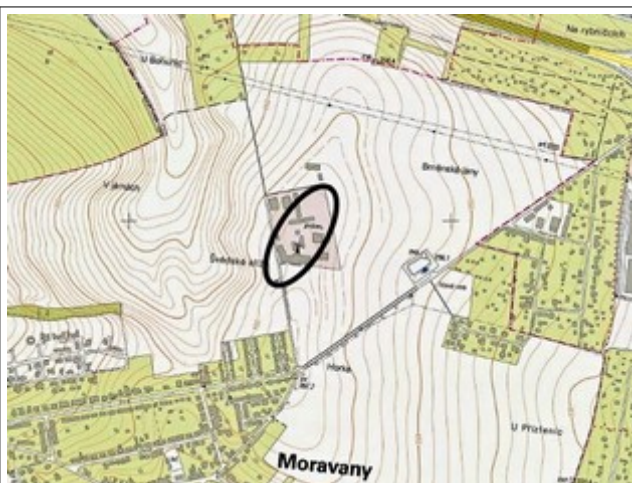
Evidence: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Moravany.html

Popis: Obdélníkový deskovitý kámen s nahoře zaoblenými rohy. Na lícové straně byl pozitivní reliéf latinského kříže obroubený rovněž pozitivně vystupujícím rámem podél okrajů kamene. Vlevo dole byl zahloubený obrys zlomeného meče, směřujícího dolů k zemi. Podle legendy zapsané Aloisem Fritzem měl kámen označovat hrob matky s dítětem.

Historie: Publikován A.Franzem (1893, 1894) pod číslem 33: „...1277 Schritte näher an Morbes als (Fig.32), 20 Schritte von demselben Fusswege im freien Felde...Tradition: Grabstein einer Mutter mit ihren Kinde.“

Pozn.: kamenem označeným (Fig. 32) je myšlen rovněž pohřešováný KK evid. čísla 1279, řazený k brněnské čtvrti Bohunice. O něm Fritz zapsal: „Wenige Schritte von dem Fusswege von Pohonitz (Laska-Mühle) nach Morbes an einem Felldraine.“

Pozn.2: je otázka, zda pojmem Laska-Mühle není myšlen spíš Leskau-Mühle (Lískovecký potok = LeskauBach). Mlýn stál na jeho náhonu cca 200m VJV od školy pod dnešní ulicí Lány). Místem, kde kámen stál by tak nejspíše mohlo být ploché návrší, kde dnes stojí průmyslový areál (viz mapka císařského otisku, kde je cesta od mlýna ještě patrná a mapka současného stavu se zastavěnou plochou). Lokalita je místně nazývána „Švédské kříže“ – což možná leccos naznačuje.

©damilphoto

Neslovice – evid.č. 1293

rozměry: 90/60/23

materiál: pískovec

popis: A. Franz, 1893 (evid.č. 29)

pohřešován: od r. 2009

Fig. 29. Bei Eibenschütz.

Ilustrace: Alois Franz, 1893

Umístění: Stál vlevo u silnice od Neslovic k Ivančicím, asi 500m před návrším se Starohorskou kaplí. Pohřešováný od roku 2009.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Neslovice.html

Popis: Obdélníková kamenná deska nahoře v rozích mírně poškozená, s vyrytým obrysem latinského kříže. Za tímto křížem, převážně v pravém dolním kvadrantu, byla rytina loukoťového kola se zalomenou postavou, snad zobrazení popravu „lámáním v kole“.

Podle legendy tu zhrzený milenec zabil novomanžele při jejich návratu ze svatebního obřadu. Další z legend námět rozvíjí do větší epické šíře: podél staré kupecké cesty od Ivančic k Brnu se v hlubokých lesích na úpatí Bobravské vrchoviny u Neslovic usídlili v místě zvaném Réhlich (z německého „Raubhöhle – loupežnická jeskyně“) loupežníci, kteří přepadávali kupecké vozy. Údajně měli přepadnout i zmíněné svatebčany, vracející se z kostela v Ivančicích zpátky do Neslovic. Novomanžele zamordovali, ostatní přítomné okradli. Po tomto zločinu však byli pochyťáni a popraveni v místě dodnes zvaném Šibenice. Výše zmíněný zhrzený nápadník byl prý přímo členem bandy, případně ji na svatebčany sám pošval. Lidé pak na věčnou paměť v místě zločinu postavili kámen. Zřejmě měl sloužit i jako odstrašující příklad.

Údajně se blízkému potoku dodnes místně říká Martálka (opět z německého výrazu Mordental, údolí vražd – snad je myšlen potok oficiálně nazývaný mírumilovným názvem Mřenkový...).

Kámen byl roku 2009 odcizen.

©damilphoto

Ostopovice – evid.č. 1716

rozměry: 103/59/16

materiál: není znám

popis: A. Franz, 1899 (evid.č. 82)

pohřešován od: není známo

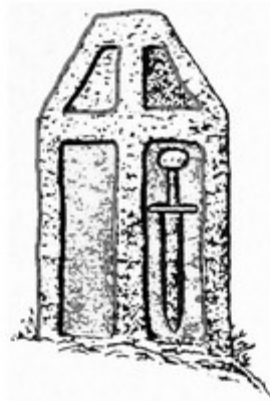

Fig. 82. Morbe»-Nepowiel.

Ilustrace: Alois Franz, 1899

Umístění: Stál údajně při cestě z Moravan do Ostopovic, v místě, kde odbočovala cesta k Nebovidům. Problémem této lokalizace je fakt, že v tom případě by kámen stál jednoznačně na území Moravan, nikoli Ostopovic (hranice katastrů byla a je cca o 300m dále směrem k Ostopovicím; odbočka cesty tam nebyla, pouze pruh mezí, snad příležitostně užívaný k pěší chůzi...?). Za další se popisované místo kryje s údajným stanovištěm kamene číslo 1867-Moravany. Vychází z toho předpoklad, že kámen 1716 musel stát skutečně dál k západu, směrem k Ostopovicím, a to nejméně o 300 metrů – nebo jde o chybné přiřazení a objekt patřil k obci Moravany.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Ostopovice.html

Popis: Vysoká kamenná deska s horní stranou zakončenou polygonálně (lichoběžníkovitě) a s vystouplým reliéfem latinského kříže v rámu. Pod pravým břevnem kříže byl opět pozitivní reliéf krátkého meče nebo dýky.

Historie: Publikován A. Franzem v roce 1899 (v jeho prvních vydáních soupisu z let 1893 a 1894 tento objekt chybí).

Situace křižovatky cest k Ostopovicím a Nebovidům (na okraji obce Moravany) a kat. hranice Moravany/Ostopovice. Buď byl kámen o příslušný kus dále k SZ nebo je jeho přiřazení k Ostopovicím chybné a má náležet k Moravanům. V takovém případě by musel být sousední kámen číslo 1867 stát jinde, možná v lokalitě kde se dnes říká U kříže, severně odtud.

©damilphoto

Padochov – evid.č. 1294

rozměry: 91/53/21

materiál: není znám, snad pískovec

popis: A.Franz, 1893 (evid.č.31)

pohřešován od: není známo

Fig. 31 Padochau.

Illustrace: Alois Franz, 1893

Umístění: Stával na pokraji vzrostlého lesa na začátku obce. Později byl přenesen do zahrady sídla důlního správce. V současnosti je pohřešován.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Padochov.html#2

Popis: Trochu netypická plochá stéla na rozhraní mezi křížovým kamenem a kamenným křížem. Z plochy vystupoval pozitivní reliéf latinského kříže na rozšiřující se patě, jehož vodorovné břevno zároveň tvořilo horní hranu stély. Z ní pak vzhůru vyčníval už samostatně pouze horní díl svislého trámce. Plocha kříže byla pokryta nápisem (dle A. Franze, 1893):

"ANO DOMINI 1596 13 TOK GVHNI STEFANVS BOKA IST DRSVSEN DVRCH KBIS..."

Během převozu z původního stanoviště k domu naddůlního byla zkoumána půda okolo kamene. Nebyly však nalezeny žádné lidské pozůstatky. K přemístění údajně došlo z důvodu poškozování kamene místními dětmi.

Historie publikování: A. Franz roku 1893 (pod evid. číslem 31): „Padochau. Stand früher am Eingange des Ortes, an dessen Stelle einst Hochwald war. Jetzt liegt er im Garten des Bergverwalters. Bei dessen Transferirung wurden keine menschlichen Ueberreste vorgefunden. Er wurde übertragen, um ihn vor Beschädigung durch die Dorfjungen zu bewahren.“

©damilphoto

Popůvky – evid.č. 1928

rozměry: 134/42/19

materiál: není znám

popis: -

pohřešován od: 60.léta 20.století (?)

Ilustrace: autor historické fotografie Vojtěch Smetana, nedatováno.

Umístění: Stával asi o 60 – 80m za kamenem číslo 1946 (směrem ke Kývalce), pod vedením VVN.

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Popuvky.html

Popis: Vysoký štíhlý hranol se zbytky několikařádkového nápisu v horní části, dvě spodní třetiny zabíral pozitivní reliéf latinského kříže.

Přibližná transkripce nápisu:// *Zde zahynul gest Jakub Worpitz z Velké Býteše. Bůh budiž milostiv dussi geho 1661 //*

Podle Evidence KK (Aš) byl kámen objeven a registrován roku 1999. Někdy poté údajně zmizel. Podle místního zdroje (www.popuvky.webnode.cz/popuvky-historie/smirci-kameny/) však ke zmizení kamene došlo mnohem dříve, konkrétně už v 60.letech 20.století během plošné těžby lesa pro stavbu VVN napětí. Vzhledem k tomu, že se dochovala pouze stará černobílá fotografie (a nikoli dokumentační foto z doby registrace kamene), přetištěná v lokální publikaci „Omice 1104-2004“ od Oldřicha Londýna a kolektivu (vydáno r. 2004 v Rosicích v nakladatelství Gloria), zůstává tato otázka otevřena. Snad byl registrován na základě objevení zprávy nebo zmíněné fotografie, nikoli fyzického nálezu.

Není vyloučeno, že dosud leží zahrnut zeminou někde poblíž původního stanoviště.

©dramilphoto

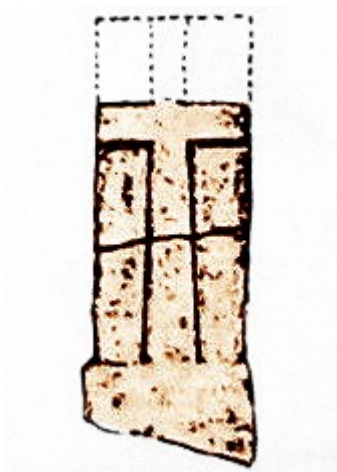
Příbram – evid. č. 2264

rozměry: 41/25/6

materiál: není znám, snad pískovec

popis: A. Franz, 1899 (evid.č. 69)

pohřešován od: někdy po roce 1941

Ilustrace: Alois Franz, 1899

Umístění: Stával u (dnes zrušené) zvoničky na návsi

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Pribram.html

Popis: Štíhlý obdélníkový kámen s reliéfem latinského kříže, podle kresby s mírně se rozšiřujícím stvolem. Již v době popisu byl rozlomen na dva kusy a horní část kamene až po vodorovné břevno kříže ulomena a ztracena. Stával u zvonice z roku 1741, vedle které byl při zarovnávání terénu vykopán (třetí, horní kus nebyl přitom nalezen). Zvonice byla pro zchátralost stržena v roce 1940, o kameni nejsou žádné další zmínky.

Historie: Publikován A.Franzem (1899) pod číslem 69: „Liegt zerbrochen Glockenhäuschen von Pribram bei Segen Gottes.“ O jeho objevení píše: „Planirung des Ortsplatzes ausgegraben. Das dritte Stück wurde nicht aufgefunden.“

Fig. 98 Lazan.

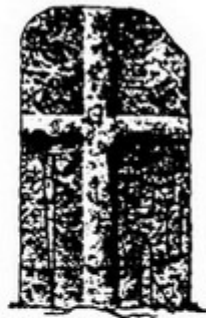

Fig. 99 Lazan.

Fig. 100 Lazan-Ujerd.

Fig. 103 Kunstadt-Makow.

Fig. 101 Brdloh bei Lazan-Millonitz.

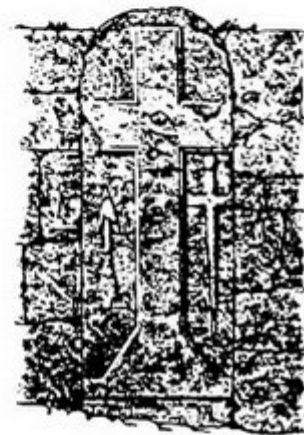

Fig. 102 Žernovník.

Fig. 104 Drasow (Brucke).

Fig. 107 Zavistmühle (Tischnowitz).

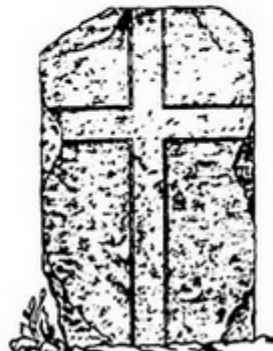

Fig. 105 Drasow (Mühle).

Fig. 106 Drasow (Haus Nr. 07).

Maßstab: 1/20 Naturgröße.

Rajhradice – evid.č. 15044

rozměry: 90/42/?

materiál: pískovec

popis: Karel Uhl, 1934

pohřešován od: není známo, zřejmě po roce 1945

Umístění: Měl stát údajně nedaleko cesty z Rajhradice do Opatovic. Vzhledem k pověsti by snad mohl být blízko mostu přes Dunávku, kudy prochází hranice katastru - tedy v místní trati Kantorky či Zahrádky. *Pokud byl skutečně na původním místě – legenda by spíš napovídala mostu přes Svratku mezi Rajhradici a Rajhradem.*

Evidence (Aš): nově zaevidován (listopad 2021) pod číslem 15044 (vedlejší evidence)

Popis: Plochý, snad obdélníkový kámen, dle popisu *podobného typu jako jsou „opatovické“ křížové kameny č. 1788 a 1789*. Byl na něm vytesán kříž a vyrytý obrázek koně. Zdroj uvádí, že mělo jít o nejstarší známý nápis v češtině na území mikroregionu Rajhrad. Kámen je dnes bohužel nezvěstný, zmizel zřejmě někdy po druhé světové válce.

Podle legendy připomínal nešťastnou událost, kdy kočí jménem Martin jel s povozem přes most a spadl z něj i se zmíněným potahem do vody. Kůň i kočí se utopili.

Na kameni měl být osmiřádkový nápis v češtině:

//(LETA) PANE 1603/V DEN WSKRI/SSENI PANE ZDE/S TOHOTO SWETA PRO/STREDKEM SMRTI/ZEŠEL/MARTIN KOTCI Z REY/HRADICZ//

Poznámka: z textu vyplývá i možnost, že se dotyčný jmenoval Martin Kočí. V tomto případě by vůbec nemuselo jít o havárii s povozem – přízvisko „Kočí“ se mohlo pouze stát zdrojem asociace při vývoji slovní legendy.

Poznámka 2: naskytá se otázka, zda tu nejsme na stopě „třetího“ z opatovických smírčích kamenů, toho, který měl podle tradice stát „nedaleko současných dvou“ (č.1788 a 1789) a je pohřešován. V takovém případě by se ovšem stala spornou legenda o třech duelantech i stejná datace objektů kladená k roku cca 1650. Otázka je otevřená.

Zdroj:

Kateřina Baslerová/ Epigrafické památky mikroregionu Rajhradsko; bakalářská dipl.práce, FF MU Brno, 2018 (dostupné na databázi Theses: <https://is.muni.cz/th/x2qpt/>) [8]

V přepisu textu na kameni se autorka odvolává na publikaci **Karla Uhla**: Dějiny farnosti rajhradské, Rajhrad 1934.

K objektu se nepodařilo dohledat žádnou ilustraci nebo fotografii.

©damilphoto

Sivice – evid.č. 2572

rozměry: nejsou známy
materiál: snad pískovec
popis: Fr.Přikryl, 1907 (evid. č. 101)
pohřešován: -

(Obr. č. 101.) Křížový kámen v Sivicích.

Ilustrace: fotografie F.Přikryla, 1907

Umístění: ---

Evidence (Aš): http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Sivice.html#2

Popis: Nepravidelený šesti- (osmi-) úhelníkový kámen s výrazným pozitivním reliéfem řeckého kříže. Může být rovněž fragmentem větší kamenné desky a do stavu, ve kterém jej zastihl Přikryl mohl být upraven až sekundárně.

O původu kamene není nic známo. Vzhledem k poloze Sivice při okraji slavkovského Bojiště z roku 1805 je možné, že souvisí s některým z mnoha hromadných hrobů, které tu po bitvě u Slavkova vznikly.

Foto: Mons ThDr František Přikryl (zdroj: archiv muzea v Hranicích na Moravě)

©damiphoto

Tišnov – evid.č. 1299

rozměry: 60/50/15

materiál: není znám, snad pískovec

popis: A.Franz, 1893 (evid.č.23)

pohřešován od: není známo

Ilustrace: A. Franz, 1893

Umístění: Kámen stál na rozcestí u Božích muk nad lokalitou Kukýrna.

Evidence: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Brno_venkov/Tisnov.html#4

Popis: Kámen byl už na konci 19.století viditelně torzální a otlučný, levá část chybí. Kresba napovídá, že na líci byl pozitivní reliéf latinského kříže se zaoblenými hranami. Zda šlo původně o pravidelnou plochou desku obdélníkového tvaru nebo byl i kámen tvarován přibližně do kříže (jak může napovídat pravá část), je otázka.

Zajímavý je fakt, že jde o jediný Franzem popsany kámen z vnitřní části města Tišnova (krom něj zaznamenal ještě kámen u Závisti), další dva zdejší křížové kameny (1484 a 1485) zcela opominul.

©damipfoto

Zahrada (Kaly-Zahrada) – evid.č. 1353

rozměry: 110/57/14 (původně)

materiál: není znám

popis: A.Franz, 1893 (evid.č.20)

pohřešován od: po r. 2000 (torzo)

Fig. 207. Kaly (Tišnovic).

Ilustrace: Alois Franz, 1893

Umístění: Stával u silničního příkopu po pravé straně silnice Tišnov-Kaly před odbočkou k osadě Zahrada.

Evidence: http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Zdar_nad_Sazavou/Zahrada.html

Popis: Původně obdélníková, poměrně vysoká a tenká deska se zaoblenými horními hranami a pozitivním reliéfem latinského kříže na rozšířené patě (Golgotě). Kámen byl už v době Aloise Franze rozlomený na dva kusy a horní část byla pouze volně přiložena na spodní díl. Údajně měl být osazen na památku neštěstí způsobeného koněm.

Nejpozději ve druhé půlce 20.století se kámen ztratil (horní odlomená část) a spodní díl, pravděpodobně rovněž rozlomený, byl zahrnut hlínou – možná v souvislosti se stavbou silnice. Roku 1998 byla v místě náhodně objevena základová patka. Ta však po několika letech zmizela rovněž.

Podle vyprávění z druhé ruky se snad horní kus původního kamene měl nacházet na hospodářském dvoře jednoho (bohužel blíže neurčeného) statku jako práh (můstek) u stáje, ale „...koně přes něho vůbec nechtěli chodit.“ Je tedy teoreticky možné, že alespoň část křížového kamene se někde v blízkosti pořád ještě nalézá.

Fotografie z archivu muzea v Aši (P. Trávníček, 1988)

Společnost přátel památných kamenů
www.pamatnekameny.euweb.cz

2022